

A hatékony védelemhez való jog az új Büntetőeljárás törvény tervezete tükrében *

I. BEVEZETÉS

Az új Be. koncepciójának megalkotása során jogpolitikai célként fogalmazódott meg a büntetőeljárások eredményesebbé tétele. Az eredményesség sokféleképpen értelmezhető, melyek közül a jelenlegi törvényjavaslat^[1] tükrében a központi elem: a sértettet ért sérelem hatékony orvoslása céljából kiszélesíteni annak a lehetőségét, hogy a terhelt érdekeltté legyen téve a hatóságokkal való együttműködésben. Az OBH elnöke sem értett egyet azzal, hogy a kodifikáció elsődleges célja az eljárási garanciák hatékonyabb érvényesítése lenne. Hangsúlyozta, hogy olyan hatékony, jól alkalmazható eljárási törvényre van szükség, amely a bűncselekmények felderítését, az áldozatok védelmét, a sértetti jogok érvényesítését erősíti. A Kormány 2015. február 11-én fogadta el az új büntetőeljárás törvény koncepcióját, melynek alappillérei a következő irányelvekkel összegezhetők: „hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, korszerűség, koherencia és célszerűség”.^[2] Az eljárás hatékonysága ugyanakkor az egyes eljárásjogi szereplők funkciójának hatékonyabbá tételét is feltételezi, mely azonban nem merülhet ki abban, hogy erősítse a hatóságok bűnösségi feltételezését. Az eljárás szereplői között pedig mind a terheltnek, mind pedig a védőnek komoly feladata és szerepe van a büntetőeljárás során.

„A védelem abban segíti a bíróságot, hogy a tényállást minden összefüggésében, minden oldalról megvizsgálja. A védelem segít megakadályozni, hogy az igazságszolgáltatásban olyan egyoldalú szemlélet érvényesüljön, amely csak a terhelt ellen szóló körülményeket veszi figyelembe és nem törődik az enyhítő és mentő körülményekkel. A védelem fáradozása az igazság érdekében: küzdelem.”^[3] Király Tibor professzor több mint 50 évvel ezelőtt fogalmazta meg a védelem hatékonyságának sarokpontjait. A védelem ugyanis nem attól válik processzuális

[*] A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés színvonalának emelését célzó programja keretében valósult meg.

[1] Az Országgyűlés elé terjesztett, a büntetőeljárás törvényről szóló javaslat száma: T/13972.

[2] Miskolczi, 2015, 30.

[3] Király, 1962, 125.

értelemben hatékonyá, hogy a bűnösöknek segítséget tud adni a felelősségre vonás elkerülése érdekében, az igazságszolgáltatást mintegy akadályozó személyként – „a bűnözők cinkosaként”^[4] –, hanem azáltal, hogy munkája révén, eljárási jogai gyakorlásával segítséget tud adni a hatóságoknak az igazság tévedés és hibamentes feltárásában.^[5] Azaz nem szabad a védelem hatékonyságát kizárólag akként értelmezni, hogy az csak egyfajta támogatás nyújtását jelenti a terheltnek a hatóságokkal való fokozott együttműködésében. Ez nemcsak a büntetőeljárás, de a védelem alapvető processzuális feladatának félreértelmezéséhez vezetne. A védő tevékenysége ezért nem pusztán a terhelt számára lehet értékes, hanem a nyomozás, végső soron az egész büntetőeljárás célja, az anyagi igazság elérése számára is. A jogalkalmazó szakember, aki lehetőséget ad a védői jogok és kötelezettségek jogszabály adta kiteljesedésének, joggal számolhat és bízhat abban is, hogy munkája alaposabb, körültekintőbb lesz, és sokkal inkább megfelel a törvényesség, és az objektivitás követelményének.^[6]

A magunk részéről tehát nem osztjuk azt a konferenciákon egyre gyakrabban megfogalmazott álláspontot, mely szerint a jövő ügyvédjének a hatóságokkal való maradéktalan együttműködés lenne a feladata. Annak ellenére, hogy a hatóságokkal együttműködő terhelt a tervezet szerint gyorsabb, egyszerűbb, és számára több előnnyel kecsegtető eljárásra számíthat, a védői jogosítványok, és azok gyakorlati érvényesülése mégis inkább erősödik. Nézetünk szerint az újonnan kialakításra kerülő jogszabályi környezetben is szükség van arra, hogy a védő az eljárásjog adta valamennyi lehetőséget kihasználva, a terhelt érdekeit képviselje, és válassza meg a védekezés leghatékonyabb eszközeit. Természetesen ehhez nemcsak a jogalkotónak kell a szükséges eszközrendszert biztosítania, a védőknek is egyfajta szemléletváltáson kell majd a jövőben átesniük, azaz a saját hatékonyságukat is növelniük kell majd. Ennek hiányában ugyanis súlytalanná válik az a hivatkozás, hogy a védelemhez való alkotmányos jog gyakorlását elsősorban a hatóságok akadályozzák vagy korlátozzák.^[7] A fentiek alapján tanulmányunk célja, hogy az új Büntetőeljárás törvényre vonatkozó T/13972-es számú törvényjavaslatot (a továbbiakban: Javaslat) a hatékony védelem érvényesülésével összefüggésben vizsgáljuk, kiemelve annak a téma szempontjából néhány releváns szabályjavaslatát, a leíró-elemző módszer alkalmazásával, adott esetben kritikai megjegyzések megfogalmazásával. Témánk tárgyát képezi továbbá a kirendelt védő intézményével kapcsolatos újítások bemutatása is, hiszen ezen a területen érte talán a legtöbb kritika a védői munkát az elmúlt évtizedekben. A folyamatban lévő kodifikáció szempontjából a védelem hatékonyságának kérdése hangsúlyosnak mondható, hiszen – egyet értve Fenyvesi Csaba álláspontjával – a védelemmel kapcsolatos eljárási szabályok minősége jól tükrözi egy adott állam szintjén a jogállamiság

[4] Kóhalmi, 2011, 383.

[5] Hack, 2011, 88.

[6] Fenyvesi, 2002, 17.

[7] Martits, 2003, 66.

elvének érvényesülését, „a védői jogállás szintje, elméleti és gyakorlati minősége a jogállamiság szeizmográfja is egyben”.^[8]

II. A HATÉKONY VÉDELEM ÉS ANNAK ÉRTELMEZÉSI SÍKJAI

A büntetőeljárás eredményessége és hatékonysága, mint láttuk, a Javaslat alapvető sarokpontja. A jogalkotó ezt már a védelemhez való jog alapelvének definiálása során is érvényre juttatja, hiszen a hatályos eljárási törvénytől^[9] eltérően a Javaslat 3.§ (1) bekezdése akként fogalmaz, hogy: „*a terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez*”. Amennyiben tehát a Javaslat változtatás nélkül hatályba lép, a jövő védőjének munkáját alapvetően a hatékonyságnak kell jellemeznie. Ez a védőtől egyfajta felkészültséget követel majd meg, melynek értelmezési síkjai egyrészt a konkrét ügyismeret, másrészt pedig az ügyismerethez igazítottan az eljárási lehetőségek pontos ismerete, az eljárási jogok hatékony gyakorlása. A jövő védője már nem szorítkozhat kizárólagosan a terheltet mentő, felelősségét enyhítő körülmények felleltározására, hiszen a Javaslat a 3. § (6) bekezdésében valamennyi, a büntetőügyekben érintett hatóság számára kötelezően előírja ezen körülmények hivatalból történő figyelembe vételét.^[10] A jogalkotó tehát a hatékonyság érvényesülését egyrészt a védőktől várja el saját munkájuk ellátása során, másrészt e körben, részben módosítva a jelenlegi szabályokat, jelentős kötetmet is telepítene a hatóságok vállára. Teszi ezt a jogalkotó úgy, hogy a védőt változatlanul az eljárás önálló jogállású szereplőjeként kezeli.

A védelem hatékonyságát, mint említettük, egyrészt az ügyismeret síkján kell értelmezni. Alapvető eljárási garancia, hogy a védő munkáját hatékonyan, azaz a terhelt érdekében, illetve a – lehetőleg anyagi – igazság kiderítése érdekében csak akkor tudja ellátni, ha az adott bűnügyet annak minden részletében ismeri.

Természetesen, az ügyismeret fokát az adott eljárási létszak által felkínált lehetőségek figyelembe vételével kell értelmezni, hiszen az a tárgyalási szakban a védőn egyértelműen számon kérhető, ugyanakkor a nyomozati szakban, egy rövid úton történő kirendelés eredményeképpen „aligha kerülhet a védő olyan helyzetbe, hogy a büntetőeljárás szempontjából egyébként kulcsfontosságú eljárási cselekményen felkészülten vehessen részt”.^[11] A fent említett kívánalom az elmúlt évtizedekben főként a kirendelt védők esetében eredményezett problémát, hiszen ezen védők tevékenységének minősége az államot terhelő hatékony védelem biztosításának

[8] Fenyvesi, 2009, 6.

[9] A hatályos eljárási törvény 5. § (1) bekezdése csak azt rögzíti alapelvi szinten, hogy a terheltet megilleti a védelem joga. A hatékonyság, illetve annak a büntetőeljárás valamennyi szakaszában való érvényesülése nem kerül a jelenlegi szabályban hangsúlyozásra.

[10] A Javaslat hivatkozott rendelkezése szerint: „A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság köteles a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket hivatalból figyelembe venni.”

[11] Csomós, 2010, 27.

kötelezettsége teljesülését is meghatározza. Az állam önmagában ugyanis a védő kirendelésével nem teljesíti a fent említett kötelezettségét, melyre az Emberi Jogok Európai Bírósága többek között az *Artico kontra Olaszország* ügyben is rámutatott.^[12] Ugyanakkor a védőnek sem szerencsés arra hivatkoznia, hogy az ügy lényegében a törvény rendelkezései alapján a távollétében lefolytatott eljárási cselekmények eredményeképpen „dől el”, már a nyomozás során.^[13]

A Javaslát számtalan olyan rendelkezést tartalmaz ugyanakkor, melyek egyértelműen segítik a védőt munkája hatékony ellátásában. Természetesen a tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy a teljes eljárás rendszerét figyelembe véve, valamennyi ilyen újító rendelkezésről beszéljünk, ezért csak néhány, általunk relevánsnak megítélt szabálycsoportot emelünk a következőkben ki.

1. A védelem hatékonyságát az ügyismeret terén elősegítő rendelkezések

Gyakran előforduló probléma a gyakorlatban a meghatalmazott védő információhoz jutása abban az esetben, ha az eljárásban korábban védő került kirendelésre. A jogalkotó felismerve ezt a problematikát, szoros együttműködést kíván majd meg a Javaslát jelen szövegű hatályba lépése esetén a védelmet eltérő jogcímenek ellátó személyek között. A Javaslát jelentős újítása, hogy a meghatalmazás csatolását követően a meghatalmazott védőnek tájékoztatást kell kapnia a kirendelt védő személyéről már a hatóságoktól is, és az ő kötelezettsége lesz a meghatalmazás tényéről a kirendelt védőt tájékoztatni. A kirendelt védő a tájékoztatást követően köteles lesz a birtokába kerülni és az üggyel kapcsolatos valamennyi, a védelem ellátásához szükséges okiratot átadni a meghatalmazott védőnek, rendbíróság terhe mellett. Így a meghatalmazott védő tulajdonképpen mindenfajta késedelem, és probléma nélkül tudja átvenni a terhelt védelmét.^[14]

Szintén a hatékonyság ügyismeretre vonatkozó értelmezési síkját hivatott majd erősíteni az a szabály, mely alapján, ha a büntetőeljárás bírósági szakában helyettes védő kirendelésére kerülne sor, a terhelt védőjének távollétében a bizonyítási eljárást nem lehet majd befejezni. Ennek a rendelkezésnek éppen az lenne az értelme, hogy ne a védő, vagy a terhelt erre irányuló kérelmén múljon egy ügy adott határnapon történő befejezhetősége, hanem a törvény kötelező tartalmú rendelkezésén.^[15] Ezen a téren a koncepcióhoz képest a törvényjavaslat

[12] Hack, 2011, 88.

[13] Kiss, 1991, 290.

[14] A Javaslát 48. § (3)-(6) bekezdései tartalmazzák az említett szabályrendszert. Lényeges kiemelni, az együttműködést azzal kívánja biztosítani a jogalkotó, hogy mindkét védői minőségben eljáró személy vonatkozásában kilátásba helyezi a rendbíróság alkalmazhatóságát a jelzett kötelezettség megszegése esetére.

[15] A helyettes védő kirendelését a Javaslát már a védőre vonatkozó rendelkezések között elhelyezi. A Javaslát 49. § (3) bekezdése értelmében „a bírósági eljárásban helyettes védő kirendelése esetén a terhelt védőjének távollétében a bizonyítási eljárást nem lehet befejezni”.

már jobban illeszkedik a fent említett szabályhoz. A koncepció ugyanis az 508. § (6) bekezdésében szinte szó szerint meghagyta a jelenleg hatályos Be. 281. § (3) bekezdésében foglalt szabályt, mely szerint helyettes védő kirendelése, illetve kijelölése esetén a bizonyítási eljárás a tárgyaláson csak a terhelt, illetve a védő erre irányuló kérelme esetén nem lehet befejezni.^[16] Azaz a koncepcióban a két szabály között még ellentmondás mutatkozott, melyet mindenképpen fel kellett oldani. Másrészt a koncepció a tárgyalási szakot szabályozó eljárási rendelkezések helyettes védő kirendelése, illetve kijelölése között tett különbséget, holott a helyettes védő kirendelésére vonatkozó szabályok között ilyen distinkció alkalmazására nem került sor. A jelzett anomáliát azonban a hivatkozott 508. § (6) bekezdése szerinti szabály mellőzésével a Javaslat immáron feloldotta.

2. A védői jogok hatékonyabb gyakorlását segítő rendelkezések

A különleges bánásmódot igénylő személy fogalmát már a jelenleg hatályos eljárási rendelkezések is ismerik, azonban jellemzően a sértett viszonylatában. Ezen személyi kört a koncepció kiszélesítette volna, és az eddigi sértetten kívül, akár a már a terhelt is nyerhetett volna a szabályozott feltételeknek való megfelelés esetén ilyen státuszt az eljárásban. Ezen perjogi pozícióhoz a jogalkotó olyan intézkedéseket is társított volna, melyek a hatékonyabb eljárási részvételt, az eljárási jogok hatékonyabb, eredményesebb gyakorlását lettek volna hivatottak elérni.^[17] Sajnálatosan azonban a Javaslat a koncepcióhoz képest negatív irányba mozdult el ebben a tekintetben, ugyanis immáron a Javaslat 81. § (1) bekezdése szerint a természetes személy sértett és a tanú nyerhet ilyen státuszt az eljárás során. A személyi hatály szűkítése tehát negatív irányú elmozdulás, mellyel a magunk részéről nem értünk egyet, egyben bízunk benne, hogy a Javaslat vitája során a jogalkotó vissza fog térni a koncepcióban lefektetett elvekhez.

Értelemszerűen a hatékonyság az egyes eljárási szituációkra való gyors és eredményes reagálás kötelezettségét is a védők terhére rója, melyet a Javaslat azzal kíván erősíteni, hogy a polgári eljárásban már bevezetett elektronikus eljárást, illetve elektronikus kapcsolattartást a 150. § alapján a védő számára is kötelezővé teszi. Azaz a jövő védője nemcsak kellő ügyismerettel, valamint az eljárási lehetőségek, jogintézmények ismeretével bír, hanem rendelkezik azokkal a tárgyi eszközökkel, elektronikus jogosultságokkal, amelyek az elektronikus kapcsolattartás elengedhetetlen kellékei. Ez szintén egy szemléletváltást igényel a büntető ügyekben eljáró ügyvédi kar képviselőitől a jövőben. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a koncepcióhoz képest a Javaslat elmozdulást jelent, hiszen a jogalkotó felismerte,

[16] A koncepció 508. § (6) bekezdés utolsó mondata alapján: „a tárgyalás megtartható, de a vádlott vagy a tárgyaláson jelen lévő védő kérelmére a bizonyítási eljárást nem lehet befejezni, a tárgyalást a meg nem jelent védő költségére el kell napolni”.

[17] Lásd koncepció 83–84. §§.

a gyakorlatban jellemzően a védők annak felvételét követő első eljárási cselekménnyel egyidejűleg nyújtják be meghatalmazásukat az eljáró hatóság felé. A jogalkotó, igazodva ehhez a jól kiforrott gyakorlathoz, a fenti esetet a főszabály alóli kivételként szabályozza immáron a 150. § (2) bekezdés b) pontjában.

A védelem hatékonyságát a bizonyítás szabályrendszerébe beemelésre kerülő módosítások is tovább erősíthetik. Kijelenthető, hogy jelenleg hiába tartalmaz rendelkezést az eljárási törvény a Be. 75. § (1) bekezdésében azzal kapcsolatosan, hogy erre irányuló ügyészi indítvány hiányában a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközt beszerezni, megvizsgálni, a Be. 2. § (4) bekezdése alapján, mely szerint a bíróság a vádat köteles kimeríteni, a bíróság hivatalból folytat le bizonyítást – akár erre irányuló ügyész indítvány hiányában is –, éppen sok esetben a megalapozatlanság elkerülése érdekében.^[18] Azaz a védőnek nagyon gyakran két hatósági szereplővel is meg kell „küzdenie” a tárgyalóteremben, amely alapvetően a perjogi pozíciók tiszta tartalma kapcsán erősen megkérdőjelezhető. A Javaslatban látni vélünk egy elmozdulást ezen a téren. Olybá tűnik ugyanis, hogy a Javaslat a bizonyítás feladatát vissza kívánja adni az egymásnak mellérendelt perjogi szereplők kezébe, a bíróság feladatát pedig tulajdonképpen „csak” a büntetőjogi főkérdésben való döntésre szorítaná. A Javaslat az alapelvek között úgy fogalmaz, hogy a „bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet”.^[19] Ezzel összefüggésben a bizonyítás általános szabályainál is csak arról rendelkezik a törvény, hogy a bíróság ítélezési tevékenysége során a tényállást a vád keretein belül tisztázza, illetve a Javaslat a vádlóra telepíti a vádat alátámasztó tények feltárásával, erre vonatkozó bizonyítási indítvány tételével összefüggő kötelezettséget.^[20] Ezen szabályok alapján kijelenthető, hogy olyan hivatalból való kimerítési kötelezettséget, mint amit a jelenlegi Be. telepít a bíróságokra, a Javaslatban már nem találunk. A bizonyítással kapcsolatosan szintén a hatékonyságot szolgálja azon rendelkezés – és ez ügyismeret fontosságához is kapcsolható –, hogy a jövőben nem képezi majd a bizonyítás anyagát az, amit a vád és a védelem valóságnak elfogad. Nyilvánvaló, hogy ezen rendelkezés a védőtől is azt várja el, hogy pontosan ismerje az ügyben bizonyítandó releváns körülményeket, illetve azt, hogy mely körülmény vonatkozásában van értelme érdemi védekezés kifejtésének, és mely esetben nem.

A védelem hatékonyságát tartalommal a jogalkotó a bizonyítással kapcsolatosan megfogalmazott, azonban az eljárási törvény javaslatának későbbi, az eljárás dinamikus szakaszát szabályozó normák között elhelyezett rendelkezésével is kitölti. Jelenleg a tárgyalás előkészítésére vonatkozó eljárási létszak nem bír

[18] Bár megjegyezzük, hogy ezzel ellentétes megállapítást azért az 1. sz. BKv. már most is tartalmaz, amennyiben kimondja, hogy „minthogy a bíróság nem jogosult a vád funkciójának gyakorlására, a felülbírálattal során nem értékelhető eljárási szabálysértésként vagy megalapozatlansági okként, ha az elsőfokú bíróság nem szerzett be a vádat alátámasztó olyan bizonyítási eszközt, amelynek a beszerzésére az ügyész nem tett indítványt”.

[19] Lásd Javaslat 6. § (2) bekezdés.

[20] Lásd Tervezet 163. § (3) bekezdés, valamint 164. § (1) bekezdés.

a gyakorlatban nagy nyomatékkel, az ügy érdemét alapvetően nem érintő kérdések kivételével csak nagyon ritkán történik ebben az eljárási fázisban az eljárásra érdemben kiható döntés meghozatala, mi több, az érdemi tárgyalásra történő felkészülés sem ebben a fázisban történik. A Javaslat új értelmet és tartalmat ad majd a tárgyalás előkészítésének, azon belül is az előkészítő ülésnek, ahol a perjogi főszereplők már az ügy, e körben a bizonyítás érdemi irányainak meghatározásában tudnak közreműködni. Előkészítő ülés tartása tulajdonképpen alaphelyzetben kötelező lesz, ahol a védőnek lehetősége lesz a büntetőeljárás mikénti folytatását érdemben befolyásolni, melyhez az ülés időpontjára a védőnek már teljes ügyismerettel kell rendelkeznie. A védelem hatékonyságát erősíti, hogy a védőnek lehetősége lesz az előkészítő ülésen a más által, így például az ügyész által előterjesztett bizonyítás anyagát ismerve, meghatározott bizonyítási eszközök kirekesztésére indítványt tenni, illetve a saját védelmi indítványait is ebben a létszakban kell majd előterjesztenie.^[21] Újítás továbbá az is, hogy beismerő vallomás esetén, amennyiben az érdemi határozat meghozatalának nem lesz akadálya, előkészítő ülésen is meghozható lesz az ügyben az ítélet. Azaz a védő jó helyzetértékelése az eljárás gyors, és hatékony befejeződését is eredményezheti védenca számára.

Egy hiteles és hatékony védői munka részét képezi annak a mérlegelése is, hogy az eljárásban a terhelt vallomást tesz-e, vagy sem. A gyakorlatban a védők számos esetben alkalmazzák azt a taktikát, hogy a terhelt kizárólag írásban tesz vallomást, vagy megtagadja a vallomástételt, és az eljárás során tett észrevételeibe burkoltan fogalmazza meg álláspontját a gyanúsításról, illetve a vádról. A Javaslat a védelem hatékonyságát azáltal is biztosítja, hogy a terhelt nyilatkozatainak bizonyítási eszköz jellege szempontjából nem tesz különbséget a közlés jellege alapján. A Javaslat 183. § (1) bekezdése értelmében a terhelt mindazon írásbeli, vagy szóbeli közlése, amit a terhelti jogokra és kötelezettségekre történt kioktatást követően az eljárásban tesz és az ügyben bizonyítandó, tehát releváns tényre vonatkozik, azt vallomásnak kell majd tekinteni. Ezen rendelkezés kiterjesztő értelmezésével a terheltet megillető észrevételezési jog tartalma kiszélesedhet, értéke pedig emelkedhet a hatékony védelem szempontjából. Emellett pedig szintén előremutató jelentőségű norma-javaslat, hogy a hatóságoknak az első – akár a büntetőeljárás későbbi irányát is befolyásoló – terhelti kihallgatás alkalmával – amennyiben a védelem kötelező – biztosítaniuk kell annak a lehetőségét, hogy a terhelt és a védő a kihallgatást megelőzően egymással konzultálhasson. A védő kirendelésére a terhelt elfogásával, előállításával, vagy őrizetbe vétele esetén haladéktalanul sort kell keríteni. Egyébként a terheltnek megküldött idézéssel egyidejűleg kell a védőt is értesíteni/idézni. További biztosítékot jelent, hogy

[21] Megjegyezzük, hogy a gyakorlatban jelenleg komoly viták folynak a védelem által felkért magánszakértő véleményének bizonyítási eszköz jellegével kapcsolatos eljárási szabályok tekintetében, ugyanakkor a Javaslat jelentős előrelépést tesz ebben a tekintetben is (lásd e körben: Kovács, 2016, 24-30.; Kovács, 2015, 11-14; Bartók, 2016, 5-13.).

a kihallgatás nem lesz megkezdhető a védő megérkezéséig, de legalább a tervezett kezdő időpontot követő 2 órán belül. Természetesen vita tárgyát képezheti, hogy a jogalkotó a halasztás minimális időtartamát miért 2 órában határozná meg, ugyanakkor álláspontunk szerint egy ilyen vita nem indokolt, hiszen az időkeret alsó határa kerül csak meghatározásra, a felső nem. A jogalkotói koncepcióváltás tehát mindenképpen értékesnek tekinthető a hatékony védelem szempontjából.^[22]

3. Gondolatok a kirendelt védő intézményével összefüggésben

A koncepció, és ez alapján a Javaslat megalkotása során az egész büntetőeljárás újragondolta a Kodifikációs Bizottság (a továbbiakban: Bizottság). A hatóságok egy teljesen új koncepció mentén fogják a jövőben – amennyiben a Javaslat szövege elfogadásra kerül – lefolytatni a büntetőeljárás, melyben a kirendelt védőre vonatkozóan is újítások érhetők tetten.

A változás szele érezhető volt, hisz számos kritika érte mind védői, mind terhelti oldalról a kirendelt védő intézményét. A kritikák nemcsak a Magyar Ügyvédi Kamarán belül voltak érezhetőek, hanem az Alapvető Jogok Biztosa is számos panasszal szembesült. A panaszok áradata eredményezte az AJB-3107/2012-es számú jelentés megszületését. Az átfogó ombudsmani vizsgálódás középpontjában az ügyvédek és a hozzájuk forduló ügyfelek jogainak érvényesülése, az ügyvédi kamarák gyakorlata és a kapcsolódó szabályozás alkotmányossági monitoringja állt. Az alapvető jogok biztosa ennek érdekében áttekintette az Alaptörvény rendelkezéseit, az Alkotmánybíróság gyakorlatát, a Büntető eljárásjogi törvényt, az ügyvédekről szóló törvény rendelkezéseit, és az ügyvédség szerepköréhez kapcsolódó hatóságokról szóló jogszabályi háttérrel, és a fent hivatkozott jelentésében foglalta össze vizsgálata eredményeit. Megjegyezzük, hogy a Javaslat beemeli az ombudsmani jelentésben feltárt visszasságok orvoslására előirányzott megoldási javaslatokat a normaszövegbe.

A védelemhez való jogot az Alaptörvény XXVIII. cikke rögzíti: „*a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez*”. Ezen alkotmányos alapelv már régóta jelen van az Alkotmánybíróság gyakorlatában is. Emellett pedig az Alkotmánybíróság már az egészen korán megfogalmazott 25/1991. (V. 18.) számú határozatában, valamint a 6/1998. (III. 11.) számú határozatában is hangsúlyozta a védelem hatékonyságának fontosságát, leszögezte, hogy *a védelemhez való jog tényleges, hatékony érvényesülése a büntetőeljárás rendszer alkotmányosságának elengedhetetlen feltétele*. Az Alkotmánybíróság

[22] Megjegyezzük, hogy a Javaslat jelenlegi 387. § (3) bekezdése alapján, ha a védő a megállapított időn belül nem jelenik meg, vagy a terhelttel való egyeztetés alapján a kihallgatás megkezdéséhez hozzájárul, a kihallgatás megkezdhető lesz a hatóságok által. Szintén hangsúlyos koncepcióváltás az is, hogy amennyiben a terhelt fiatalkorú, számára már nemcsak védőt kell majd kirendelni a nyomozati szakban, hanem a védő jelenléte minden, a Javaslat szerinti eljárási cselekményen kötelező lesz (lásd: Javaslat 682. § /2/ bekezdés).

munkásságából látszik, hogy már a korai határozataiban sem elégedett meg azzal, hogy a védelemhez való jog pusztán formálisan legyen biztosítva, hanem egyrészt annak hatékony érvényesülését követelte meg, másrészt kifejezetten kiterjesztette ezt a jogot a terhelt és a védő megfelelő felkészülésére, jogaik gyakorlására. Az Alkotmánybíróság tehát a hatályos jogszabályokat megelőzve, a most elfogadandó kódex elveivel látta teljesnek a védelemhez való jogot. A legteljesebb szabályozást nyilván az eljárási törvény nyújtja, hisz nem csak meghatározza a védőként eljárható személyek körét, jogait, kötelességeit, hanem szabályozást nyújt a kötelező védelem eseteire és a kirendelés folyamatára is.

Az ombudsmani jelentés rögzítette, hogy a kirendelés során, a gyakorlati visszajelzések alapján a legnagyobb problémát a védő kihallgatáson való részvétele jelentette. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság kifejtette, a terhelt alkotmányos joga, hogy a büntetőeljárás során a védelmére megfelelő időben, megfelelő színvonalon készülhessen fel, a váddal azonos mértékben legyen módja a tény- és jogkérdésekben véleményt formálni és állást foglalni. Nyilvánvaló, hogy a jogkérdésekben történő állásfoglalás esetén a terheltnek különösen nagy szüksége van a védő jogi szakértelmére. A büntető hatalmat gyakorló állam az ártatlanság vélelméből eredeztetve, azt szem előtt tartva megfelelően képzett, hivatásos partnert kell állítani a vádhatóság szakintézményeivel és szakembereivel szemben a tisztességes (fair) eljárás érdekében.^[23] A büntetőeljárásban részt vevő jogászok számára ismert tény, hogy az eljárás nyomozati szakában tett terhelti nyilatkozatok döntő jelentőséggel bírnak az eljárás befejezéséig – azaz meghatározóan hatnak a majdani ítélet tartalmára is. Mivel a nyomozati szakban a terhelttel kapcsolatos eljárási cselekményeket a hatóság a védő jelenléte nélkül is elvégezheti, az ebben az eljárási szakaszban való védői jelenlét biztosítása különösen fontosnak tűnik az alapjog megfelelő érvényesülése érdekében. Az érintett terheltnek nyilvánvalóan az az érdeke, hogy az ítéletre is kiható érdemi vallomása előtt szakemberrel egyeztessen, azaz védővel együtt készülhessen fel. A probléma azonban kettős. Egyik oldalról tetten érhető a kirendelt védő mulasztása, hisz még kötelező védelem esetén sem jelent akadályt a gyanúsított személy kihallgatásánál, ha kirendelt védője nincs jelen. A Magyar Helsinki Bizottság 2003-as kutatása szerint a kirendelt védők 24%-a lép csak kapcsolatba az első kihallgatásig a védencével.^[24] Másik oldalról azonban a hatóság magatartását kell említenünk. Az eddigi szabályozás nem tette egyértelművé a védő értesítésének időpontját, és nem szankcionálta a védő távolmaradását sem. Így a hatóságok több esetben a kisebb ellenállást választva, későn, a tényleges kihallgatás megkezdése előtt értesítették csak a kirendelt védőt, akinek adott esetben azonnal meg kellett volna jelenni. A védői mulasztás ebben az esetben sokszor annak volt betudható, hogy feleslegesség vált volna a védő igyekezete, a kihallgatásra nem ért volna oda.

[23] Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2012, 104.

[24] *Lépések egy átlátható kirendelt védői rendszer irányába – kutatási beszámoló* (MHB, 2012).

Ha a kirendelt védői rendszer sarokköveit vizsgáljuk, annak tükrében, hogy a Javaslat a hatékony védelem kialakítására törekszik, akkor mindenképpen meg kell említenünk a kirendelt védő díjazásának problémáját. Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény 131. § (2) bekezdése szabályozza az ügyvédek megillető díjazást és költségtérítést. Az ombudsmani vizsgálat időpontjában az idézésre, illetőleg az értesítésre történt megjelenéséért, az iratok tanulmányozásáért, valamint a fogva tartott terhelttel a fogva tartás helyén történő megbeszélésért a kirendelt védő nettó 3000 Ft/óra díjra volt jogosult.^[25] Az összeg méltánytalanságát felismerte a jogalkotó, és a most hatályos szabályozás szerint nettó 5000 Ft/óra emelte. Még így is maradt azonban mit „törleszteni” a kirendelt védők felé, hisz például a szakértők díjazásával ellentétben az úton töltött időt nem térítik meg. Ez különösen akkor jelent problémát, amikor egy adott megyében működő büntetés-végrehajtási intézet adott esetben több órás távolságra fekszik a kirendelt védő székhelyétől. Okkal érkezett/érkezik be ez ügyben több panasz az illetékes hatóságokhoz a fogvatartottaktól. Azonban itt is két oldala van az éremnek. Köteles lenne a kirendelt védő saját számlája rovására ellátni védői feladatait? Különösen szembetűnő a hiány a külföldi fogvatartott terhelte esetében, aki nem beszél a magyar büntetőeljárás hivatalos nyelvét. A védő és a fogvatartott érintkezéséhez szükséges tolmács díját sem biztosítja az állam.^[26] Ez természetesen a védő felkészülését is akadályozza, és a terhelte védővel való kapcsolattartását is nagymértékben korlátozza. Tekintettel arra, hogy a kodifikációs tevékenység az ügyvédi törvény módosítását is magával hozza, remélhetőleg a jogalkotó felismeri a kirendelt védő díjazásának hézagait, és megnyugtatóan, a hatékony védelmet ezzel is biztosítva kiterjeszti, emeli a kirendelt védő költségtérítését.

A védő köteles a terhelttel a kapcsolatot késedelem nélkül felvenni, a terhelte érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot kellő időben felhasználni, a terhelte a védekezés törvényes eszközeiről felvilágosítani, a jogairól tájékoztatni, a terhelte mentő, illetőleg a felelősségét enyhítő tények felderítését szorgalmazni. Az ügyvédi törvény általánosságban iránymutatást ad az ügyvéd tevékenységével kapcsolatosan, ugyanakkor kiemelendő az az előírás, hogy az 1998. évi XI. tv. 3. § (2) bekezdés alapján az ügyvédnek a hivatását a legjobb tudása szerint, lelkiismeretesen, a jogszabályok megtartásával kell gyakorolnia, és tevékenységében köteles mindenkor az ügyvédi hivatáshoz méltó magatartást tanúsítani. Az ügyvédi hivatás Etikai kódexe pedig előírja, hogy az ügyvéd köteles minden törvényes eszközt igénybe venni annak érdekében, hogy ügyfele érdekei érvényesüljenek, valamint a rábízott ügyet felkészülten, elsősorban ügyfele tényelődadásainak szem előtt tartásával lássa el. Az Etikai kódex alapján továbbá a személyes szabadság korlátozásának ideje alatt a védő a terhelttel a szükséghez képest köteles kapcsolatot tartani, és köteles ügyfelét az ügy állásáról és a várható

[25] Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről szóló 2011. évi CLXXXVIII. törvény 58. § (4) bekezdés.

[26] Fenyvesi, 2002, 162-163.

eljárási cselekményekről, valamint jogi lehetőségeiről és kötelezettségeiről tájékoztatni. Az ügyismeretről a tanulmány más részében már szót ejtettünk, így az ott leírtak természetesen a kirendelt védőkre is irányadók.

A büntetőjogi védelem biztosításával kapcsolatban az ügyvédi kamarának is fontos szerep jut. A területi kamarák a kirendelhető ügyvédekről jegyzéket vezetnek, a hatóság ugyanis jelenleg csak a kamarától kapott jegyzékben feltüntetett ügyvédet rendelhet ki. Szintén visszásságként rögzíti a jelentés, hogy elavultak a listák, a hatóságok jóhiszemű törekvése ellenére, amikor a listáról szeretnének védőt kirendelni, falakba ütköznek, a kirendelt védő nem vállalja a védelem ellátását. A Javaslat rendelkezéseit a későbbiekben áttekintve láthatjuk, hogy különös jelentőséggel fog bírni ezen lista frissítése, aktualizálása a kamarák által.

Az alapjog kereteit kitöltő egyik legfontosabb elem a védő kirendelésének rendszere. A jelenlegi rendszer alapvető hátránya, hogy a kirendelés során a hatóságok választanak a terhelt számára védőt. Ez a megoldás lehetőséget teremt arra, hogy a nyomozó hatóság és a védő között olyan függőségi viszony alakuljon ki, amely akadályozhatja a terhelt védelemhez való alapjogának hatékony érvényesülését. Ezt a bizonytalanságot erősíti, hogy a védelmet ellátó ügyvédek egy része a kirendelésekből „kénytelen megélni”, így felvetődik annak lehetősége, hogy a védő még szükség esetén sem fog szakmailag konfrontálódni a megélhetését kirendelésekkel segítő hatóságokkal. A mostani rendszer átláthatatlan, a kirendelő hatóság szubjektív döntése, hogy kit rendel ki.

A fent részletezett problémák kiküszöbölésével megvalósítható a hatékony védelem, melyet a Javaslat zászlajára tűzött. A kirendelt hatóságtól független, elfogulatlan, munkájára kellő időben felkészülő, megfelelően javadalmazott kirendelt védő, a hatékony védő mintapéldája lehet. *„A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.”* A Javaslat hivatkozott 3. § (1) bekezdése azonban nem csak alapelvi szinten mondja ki a hatékony védelemhez való jogot, hanem ennek részletszabályait is megalkotja, melyek a kirendelt védő esetében is értelmezhetők:

- A bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság köteles megfelelő időt, és tényleges lehetőséget biztosítani a védelemre való felkészüléshez. Ezt a rendelkezést a már szintén ismertetett „kétórás” szabály tölti meg tartalommal.
- A Javaslat szerint a bíróság, ügyészség és a nyomozó hatóság határoz a kirendelésről akként, hogy a Magyar Ügyvédi Kamara által működtetett automatikus és véletlenszerű kiválasztást biztosító rendszer által felkínált védőt kell kirendelni a terhelt számára. Megbomlik tehát a hatóság és a kirendelt védők függőségi rendszere, a védő a további kirendelését egy esetleg nyomozó hatóságnak tetsző vallomásra rábírással nem tudja befolyásolni. A rendszer automatizálása viszont megköveteli a területi kamaráktól a kirendelést vállaló ügyvédek listájának aktualizálását. Csak olyan védőknek célszerű vállalni kirendelést, akik akár „munkaidőn” kívül is tudják vállalni a kirendelt védői feladatokat ellátását.

- A Javaslat – mint a korábbiakban arról már szót ejtettünk – rendezi az egymást időben váltó védők viszonyát. A korábbi szabályozástól eltérően már egy kölcsönös együttműködés, az iratok, bizonyítékok átadása könnyíti meg remélhetőleg a védők helyzetét. Ez természetesen nem csak a meghatalmazott védő munkáját hivatott könnyíteni, hanem olyan kirendelt védők egymást váltását is, amikor például illetékességi területen kívüli munkavégzés miatt kéri az egyik a felmentését.

III. ÖSSZEGZÉS

A büntetőeljárás alapvető célja az igazság kiderítése, a büntetőjogi felelősség kérdésében való megalapozott döntés meghozatala az alapvető jogok és eljárási garanciák érvényesítése mellett. Nyilvánvaló, hogy egy adott büntetőeljárás hatékonysága abban is mérhető, hogy a fenti célt milyen költségek árán, milyen időtávlatban és milyen eredménnyel tudja elérni. A készülő új büntetőeljárás törvény az egyszerűséget, a gyorsaságot és a hatékonyságot egyaránt fontos értéknek tekintti, melyeknek az egyes részletszabályok megállapítása során is jelentősége tulajdonít. Ugyanakkor egy jogállami büntetőeljárásban nem lehet cél a büntetőjogi felelősség kérdésében való „mindáron” történő döntésnek minden jogintézményt és alapvető szintű értéket alárendelni. Látható ugyanis, hogy ha a jogalkotó „szabad utat enged a büntetőeljárás eredményességének és sikerességének [...] a törvényességgel szemben, az összességében mindig alkotmányos büntető eljárásjogi deficitet eredményez”.^[27] Éppen ezért az új büntetőeljárás törvényben törekedni kell majd arra, hogy a fenti alapelvek ne nyomják el az alapvető eljárási garanciák érvényesülését, az új eljárási célok nem eredményezhetik „az alapvető alkotmányos jogelvek sérelmét”.^[28]

Rövid tanulmányunkban igyekeztünk kiemelni néhány olyan eljárási rendelkezést, amely jelenleg még csak a szakma javaslata, de mindenképpen előremutató jelentőségű abból a szempontból is, hogy a fent hivatkozott eljárási deficit ne alakulhasson ki. A végleges szöveg elfogadása során a jogalkotónak azonban nemcsak a jelzett premisszákra, hanem hazánk eljárásjogi hagyományaira, nemzetközi kötelezettségvállalásaira is figyelemmel kell majd lennie. Magyarország jogállam, nem lehet kétségünk afelől, hogy a jogalkotó meg fog tudni felelni a fent említett elvárásoknak, és bízunk benne, hogy az egyes hivatásrendek keresztüztében edződött új eljárási törvényünk időtálló szöveggel és jogintézményekkel került majd elfogadásra.

[27] Kóhalmi, 2014, 260.

[28] Törő, 2015, 191.

IRODALOM

- Bartkó Róbert (2016): A magánszakértő eljárásjogi pozíciója a büntetőeljárásban. *Ügyvédek Lapja* 5. szám, 5–13.
- Csomós Tamás (2010): Védői felkészületlenség mint állapot? *Ügyvédek Lapja* 6. szám, 25–28.
- Fenyvesi Csaba (2009): A bűnügyi védő perjogi helyzete a magyar büntetőeljárás keretében. *Ügyvédek Lapja* 4. szám, 3–6.
- Fenyvesi Csaba (2002): *A védőügyvéd, A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Hack Péter (2011): A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései. *Magyar Jog* 2. szám, 87–91.
- Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Kiss Anna (1991): A védő szerepe a büntetőeljárásban. *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXVIII.* 277–306.
- Király Tibor (1962): *A védelem és a védő a büntető ügyekben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kovács Gábor (2015): Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő – kavics a cipőben! *Med et Jur* 5. szám, 11–14.
- Kovács Gábor (2016): Dilemmák a magánszakértői vélemények értékelésében. *Med et Jur* 7. szám, 24–30.
- Kőhalmi László (2011): A védő a magyar büntetőeljárásban. In: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Kódex Nyomda Kft, Pécs, 379–386.
- Kőhalmi László (2014): A jogállami büntetőeljárás egy fontos kívánalma: a védelemhez való jog. In: *Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Printart-Press Kft, Debrecen, 254–268.
- Martits Tünde (2003): Védők az új büntetőeljárás szorításában. *Magyar Rendészet* III. évf. 3. szám, 63–66.
- Miskolczi Barna (2015): Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei. In: *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Szerk.: Elek Balázs – Miskolczi Barna. Printart – Press Kft. 30–42.
- Törő Blanka (2015): Egy örökéletű alapelv, az ártatlanság vélelme. In: *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Szerk.: Elek Balázs – Miskolczi Barna. Printart – Press Kft. 178–191.

